

Зміна пріоритетів депозитної політики банків відносно домогосподарств: тенденції 2008-2009 рр.

Розглянуто особливості реалізації депозитної політики банками в умовах фінансової кризи в Україні у 2008-2009 рр. Проаналізовано обсяги та динаміку депозитів домогосподарств у банках, визначено проблеми процесу залучення депозитів та чинники, що негативно на нього впливають. Рекомендовано напрями удосконалення депозитної політики банків у посткризовий період. Ключові слова: банки, депозити домогосподарств, фінансова криза, депозитна політика.

Важливою складовою ресурсної політики банку є депозитна політика. Кожен банк як суб'єкт фінансового ринку у процесі формування ресурсної бази намагається реалізувати свої інтереси, ураховуючи вплив політики центрального банку та ринкового середовища. Депозитна політика комерційного банку спрямована на оптимізацію витрат по залученню коштів на депозитному ринку за умови їх ефективного використання. З огляду на це, при її розробці мають бути враховані принципи організації депозитних операцій та їх зв'язок із грошовим оборотом, співвідношення економічних та організаційних методів управління депозитними операціями, форми депозитів та сфера їх застосування, порядок відкриття та закриття рахунків, порядок зарахування і вилучення грошових коштів клієнтів, граничні строки зберігання коштів на депозитних рахунках.

Ситуація, що склалася на українському фінансовому ринку у 2008-2010 рр., вимагає від банків кардинальної зміни підходів до формування та реалізації депозитної політики. Методи залучення ресурсів, які використовувалися раніше, стали неефективними з огляду на різке зниження довіри до банків з боку фізичних осіб, за рахунок яких останніми роками формувалася більша частина строкових банківських ресурсів.

Впродовж останніх двох років проблема збереження та поповнення ресурсної бази банківського сектора стала однією із центральних в українській економічній науці. Відплив коштів фізичних осіб з банків, спровокований фінансовою кризою, поставив останніх у доволі складне становище і змусив шукати нові форми роботи з цією категорією клієнтів. Питанням забезпечення стабільності функціонування банківського сектора у кризових та посткризових умовах присвячено низку публікацій науковців і практиків, зокрема О. Барановського, О. Дзюблюка, Л. Конопатської, В. Міщенко, О. Петрика, Л. Української, А. Шаповалова та ін. Проте комплексних досліджень щодо формування і реалізації депозитної політики банків у сучасних умовах практично немає.

Тому у статті здійснено оцінку обсягів та динаміки залишків депозитів домашніх господарств у банках у 2008-2009 рр., визначимо основні тенденції і проблеми їх формування та напрями удосконалення депозитної політики банків у цій сфері.

У 2000-х роках депозити домогосподарств традиційно були одним із основних джерел формування банківських ресурсів. У середньому третина зобов'язань банківського сектора формувалася з цього джерела [1]. Проте фінансова криза 2008-2009 рр. призвела до зниження ролі депозитів домогосподарств у ресурсній базі банків – за станом на 1.01.2010 р. їх питома вага у загальній сумі зобов'язань банків становила лише 27%. Кошти фізичних осіб, розміщені на банківські

вклади, склали 214098 млн. грн., у тому числі в національній валюті – 101081 млн. грн., в іноземних валютах – 113017 млн. грн. [2, с. 90].

Позитивні тенденції зростання вкладень населення в банки були особливо характерними у 2005-2007 рр. У 2008-2009 рр. з огляду на кризові явища в економіці та у фінансовому секторі ситуація змінилася. Якщо у 2008 р. ще спостерігається явище незначного зростання депозитів у національній валюті та різке збільшення валютних депозитів, викликане девальвацією гривні, то у 2009 р. загальний обсяг депозитів зменшується майже на 9 млрд. грн., а обсяг строкових депозитів у національній валюті – на понад 16 млрд. грн. Така ситуація була викликана недовірою до банків, особливо до тих, де було запроваджено тимчасову адміністрацію. Тому після відміни мораторію на повернення депозитів окремими установами вкладники намагалися одразу ж забрати свої заощадження з цих банків. Поряд з цим, нестабільність гривні спровокувала черговий перерозподіл депозитів домогосподарств на користь валютних. Так, за станом на кінець 2009 р. загальна сума депозитів в іноземних валютах перевищувала суму депозитів у національній майже на 12 млрд. грн., а сума строкових валютних депозитів на більш як на 24 млрд. грн. перевищувала суму гривневих депозитів. Таким чином, одним із результатів фінансової кризи стало відновлення на депозитному ринку тенденцій початку 2000-х років – використання населенням іноземної валюти як інструменту заощаджень.

Динаміку обсягів депозитів у національній та іноземних валютах у 2008-2009 рр. представлено на рис. 1 та рис. 2.

Таким чином, обсяг залучених банками депозитів у національній валюті стабільно знижувався, починаючи з вересня 2008 р. – початку кризових явищ у банківському секторі та знецінення гривні. За період з вересня 2008 до березня 2009 р. відбулося зменшення депозитів домогосподарств у банках з 129 до 99 млрд. грн., решту часу до кінця року обсяг депозитів коливався у діапазоні 96-101 млрд. грн., а порівняно з початком 2008 р. зменшився на 2,8 млрд. грн. Сума поточних депозитів після певного зменшення у жовтні-квітні поступово відновилася до попереднього рівня, натомість строкові депозити, за допомогою яких банки формують стабільну частину своїх ресурсів, зменшилися станом на кінець 2009 р. на 27,7 млрд. грн. порівняно з вереснем 2008 р.

Щодо депозитів в іноземних валютах, то їх обсяг продемонстрував чітку залежність від зміни обмінних курсів. На рис. 2 наведено дані про обмінний курс

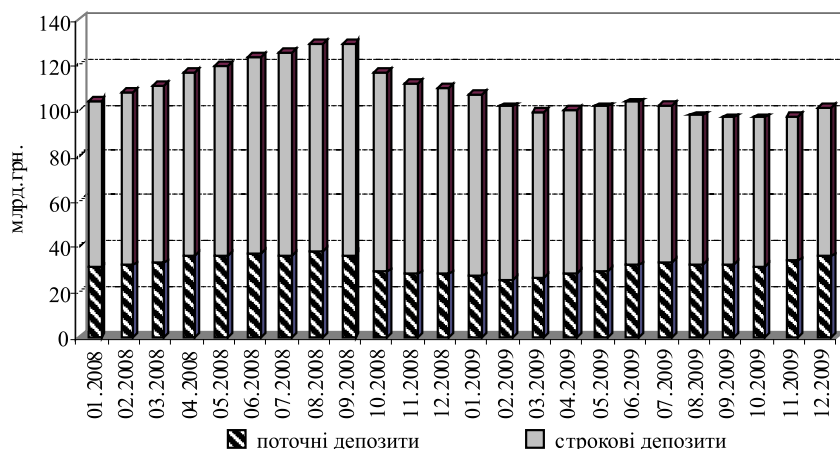

Рис. 1. Динаміка депозитів домогосподарств у національній валюті у 2008-2009 рр.

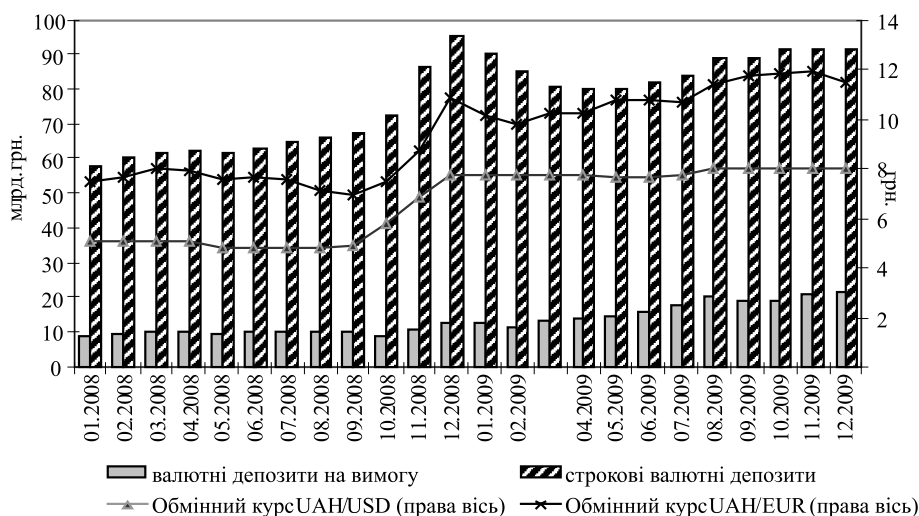

Рис. 2. Валютні депозити домогосподарств та обмінні курси у 2008-2009 рр.
(Складено за даними [2, с. 90-96; 3, с. 64-66])

гривні як до американського долара, так і до євро, з огляду на те, що перший в Україні має певні елементи фіксованого, натомість курс євро формується на ринкових засадах. Відповідно спостерігаємо різке зростання обсягу депозитів у період зростання валютних курсів (жовтень-грудень 2008 р.), пов'язане із переоцінкою валютних депозитів на балансах банків, зменшення обсягів депозитів у період стабілізації курсів (січень-травень 2009 р.), повільне зростання обсягів валютних вкладень домогосподарств у банки, починаючи з червня 2009 р., що може бути пояснене як валютною нестабільністю (в цей період спостерігаємо зростання курсу євро), так і переведенням гривневих депозитів в іноземні валюти.

Аналізуючи тенденції залучення депозитів населення банками у розрізі строків (рис. 3), у 2008-2009 рр. можна виділити три етапи формування депозитів домогосподарств:

1. Січень-вересень 2008 р., який характеризувався стабільним зростанням обсягів строкових і поточних вкладів населення у банках.
2. Жовтень 2008 – травень 2009 р., період нестабільності фінансового сектора, який викликав різкий вплив коштів населення, особливо в національній ва-

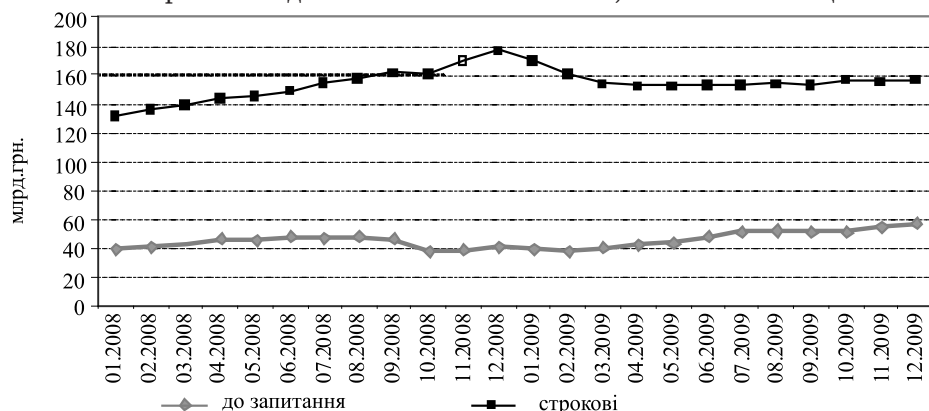

Рис. 3. Вклади населення до запитання і строкові вклади в банках у 2008-2009 рр.
(Складено за даними [2, с. 90-96; 3, с. 64-66])

люті. Особливо це помітно за графіком поточних депозитів. Причинами зростання обсягів строкових вкладів були, як зазначалося вище, зниження курсу національної валюти та обмеження щодо вилучення строкових депозитів з банків, запроваджені НБУ у жовтні 2008 р.

3. Червень – грудень 2009 р.: завдяки стабілізації валютного ринку та припиненню поширення панічних настроїв серед вкладників банків вилучення коштів з банківської системи призупинилося і частина домогосподарств почала віддавати перевагу зберіганню поточних запасів у банківських установах. У цей період спостерігається зростання обсягу поточних депозитів у банках на 13,5 млрд. грн., обсяг строкових депозитів зріс на 4,5 млрд. грн. тобто спостерігається певний перерозподіл коштів домогосподарств у банках на користь поточних депозитів.

Проте для банків залучення строкових депозитів є вигіднішим, оскільки цими ресурсами вони можуть користуватися протягом тривалого періоду часу і використовувати для надання кредитів клієнтам. У банківській статистиці до 2007 р. строкові вклади поділялися на дві групи – до 1 року та більше одного року. У наступні роки вклади терміном понад рік були поділені на ті, які внесені на строк від 1 до 2 років, та внесені на строк більше 2 років. Зазначений підхід має більш прикладний характер, оскільки дає можливість виділяти коротко-, середньо- та довгострокові вклади. Їх динаміку представлено на рис. 4.

У першій половині 2008 р. найбільшу питому вагу у структурі строкових депозитів мали депозити терміном від 1 до 2 років у національній та іноземній валюті, причому спостерігалось певне зростання депозитів, вкладених на строк більше 2 років. Проте фінансова криза кардинально змінила ситуацію – з моменту її початку частка середньо- та довгострокових депозитів неухильно знижується, натомість зростає частка депозитів, вкладених на строк до 1 року. Тобто вкладники схильні довіряти банкам лише у короткостроковій перспективі. Крім того, слід відзначити зростання ролі валютних короткострокових депозитів, частка яких у загальній сумі за станом на кінець 2009 р. склала 24,4%. Загалом короткострокові депозити склали 62,6% від загального обсягу строкових депозитів, залучених банками. Для останніх такі тенденції мають негативний відтінок, оскільки загострюють питання формування довгострокової ресурсної бази, основою якої є депозити, вкладені на триваліші терміни.

Тому, розглядаючи структуру депозитів домогосподарств в українських банках, необхідно звернути увагу на середньо- та довгострокові депозити (рис. 5). Адже саме ці ресурси банки перш за все використовують для надання довгострокових кредитів.

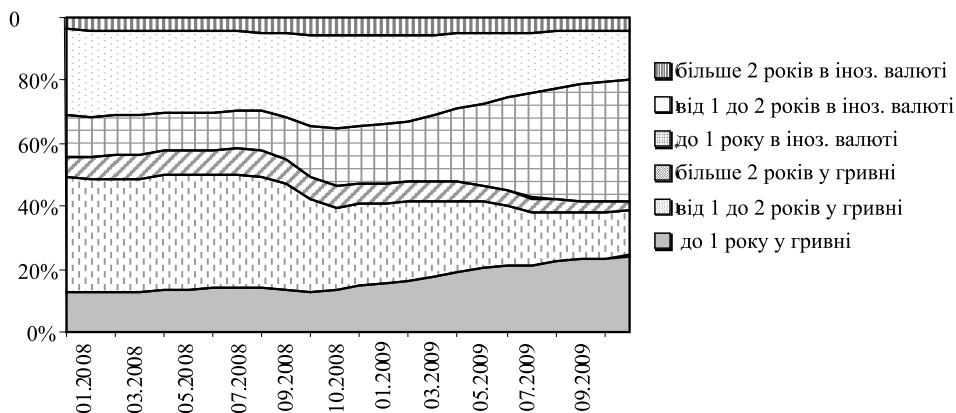

Рис. 4. Строкові депозити населення в банках у 2008-2009 рр.
(Складено за даними [2, с. 90-96; 3, с. 64-66])

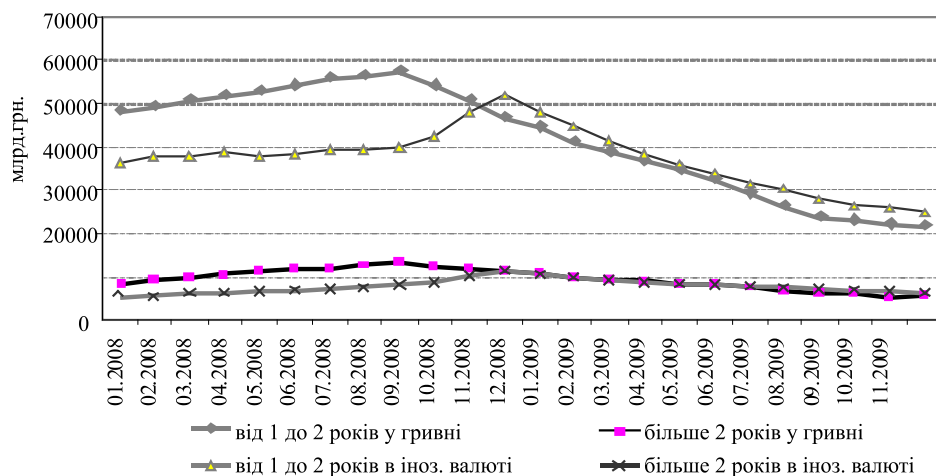

Рис. 5. Середньо- та довгострокові вклади населення у 2008-2009 рр.
(Складено за даними [2, с. 90-96; 3, с. 64-66])

У другій половині 2008-2009 рр. обсяги середньо- та довгострокових вкладів почали різко зменшуватися¹. Причому це стосується як вкладів у національній, так і в іноземних валютах. Так, середньострокові вклади у гривні зменшилися на 35,5 млрд. грн., в іноземній валюті – на 27 млрд. грн., довгострокові вклади – на 7,8 та 4,9 млрд. грн. відповідно. Тобто за період фінансової кризи банківська система України втратила понад 75 млрд. грн. середньо- та довгострокових ресурсів, і лише незначна частина з них повернулася у банки у вигляді короткострокових чи поточних депозитів. Цю проблему можна розглядати як одну із центральних у процесі формування та реалізації ресурсної політики банків на сучасному етапі.

За нормальних економічних умов основним чинником (ціновим), що впливає на обсяг залучення банками депозитних ресурсів, є процентні ставки. Проаналізуємо, яким чином динаміка процентних ставок в Україні мотивувала клієнтів банків до вкладення вільних коштів на депозити. У 2005-2007 рр., з огляду на зниження облікової ставки НБУ, зростання фінансового ринку, уповільнення інфляції мала місце стабілізація процентних ставок за усіма видами депозитів. Цей період можна наразі назвати найстабільнішим як щодо динаміки процентних ставок за депозитами, так і щодо формування депозитного портфеля банків загалом. З початку 2008 р. стабільні тенденції у сфері депозитних процентних ставок змінилися (рис. 6).

Зростання ставок за депозитами домогосподарств у національній валюті розпочалося ще з березня 2008 р. і було спричинене як підвищенням рівня інфляції, так і зростанням потреби банків у додаткових ресурсах. Таку потребу спричинила світова фінансова криза, яка обмежила доступ для банків на міжнародні фінансові ринки. З вересня 2008 р. «криза ліквідності» у банківському секторі трансформувалася у «кризу довіри». Із запровадженням мораторію на вилучення депозитів з банківських установ процеси вкладення грошей домогосподарствами закономірно призупинилися. Банки намагалися стримати цей процес підвищенням процентних ставок – зростання спостерігається як за коротко-, так і за середньостроковими депозитами.

¹ Зростання вкладів в іноземній валюті у жовтні-грудні 2008 р. викликане лише їх переоцінкою з огляду на зниження курсу гривні на валютному ринку, про що йшлося вище.

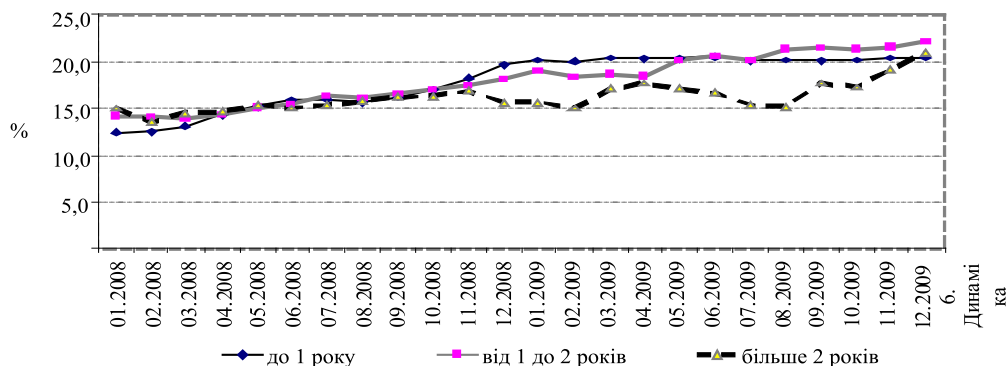

Рис. 6. Динаміка процентних ставок за строковими депозитами домогосподарств у національній валюті у 2008-2009 рр. (Складено за даними [2, с. 90-96; 3, с. 64-66])

Особливо різко змінюються ставки за депозитами терміном до 1 року, оскільки саме вони стають основним джерелом ресурсів банків у період кризи. Ставка за цим видом строкових депозитів до літа 2009 р. досягає рівня близько 20% річних. Ставки за довгостроковими депозитами реагували на фінансову кризу хаотичними змінами, що може бути пояснено лише тим, що з огляду на зниження довіри до банків вкладники практично не розміщували коштів на довгострокові депозити. Тому процентна ставка і в цей період не була дієвим стимулюючим важелем для домогосподарств. Лише у листопаді-грудні 2009 р. середньозважена ставка за депозитами терміном більше двох років підвищилася до рівня коротко- та середньострокових.

Динаміка процентних ставок за строковими депозитами домогосподарств в іноземній валюті загалом була схожою. Як і за депозитами у національній валюті, спостерігається тенденція до підвищення процентних ставок за коротко- та середньостроковими депозитами – в середньому за два роки вони зросли на 3%, хоча залишилися номінально нижчими від ставок у гривні. За станом на кінець 2009 р. ставки валютними депозитами домогосподарств були в середньому на 10% нижчими від аналогічних у іноземній валюті. Мав місце той же хаотичний рух ставки за депозитами терміном більше 2 років. Особливістю формування процентних ставок за валютними депозитами є певна їх залежність від ситуації на валютному ринку. Остання впродовж 2008-2009 рр. була доволі нестабільною та непрогнозованою і мала несприятливий вплив на структуру процентних ставок.

На початку 2010 р. ситуація дещо змінилася. Так, у лютому позначилася тенденція до незначного зниження процентних ставок за депозитами фізичних осіб. Більшість великих банків знизили процентні ставки за депозитами (в основному короткостроковими) в гривні в середньому на 0,5-1%, а в іноземній валюті на 0,75-1,25%. Поступово відновилася залежність розміру процентної ставки від терміну депозиту. Такі тенденції в основному аргументовані відносно стабілізацією банківського ринку України, відновленням довіри населення і бажанням отримати додатковий прибуток. На зниження процентних ставок по валютних вкладах також вплинуло обмеження валютного кредитування.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу та виявлених у його процесі проблем, можна зробити висновок, що депозитна політика банків у сучасних умовах потребує ґрунтовного перегляду. На нашу думку, вона повинна включати: – стратегію діяльності банку у сфері залучення депозитних ресурсів, яка має базуватися на ґрунтовному дослідженні ринку, а саме зовнішнього

середовища, ринку депозитів, місця і ролі банків на цьому ринку, а також прогнозувати розвиток діяльності банку за умови збереження впливу наявних негативних чинників. Стосовно ринку депозитів домогосподарств, то цілком можна прогнозувати незначні темпи його зростання найближчими роками з огляду на несприятливу економічну ситуацію в країні та зниження реальних доходів населення. Матиме вплив також і чинник недовіри до банків. У цьому контексті важливо, наскільки оперативно будуть виплачені компенсації вкладникам збанкрутілих банків (за час кризи таких налічується одинадцять, і цілком ймовірно, що ця цифра не остаточна), та вирішиться питання доступності депозитів в інших проблемних банках;

- тактику банку щодо розробки та просування нових банківських продуктів для клієнтів. Потребує підвищення кваліфікація персоналу більшості банків щодо обслуговування клієнтів. Проблеми у цій сфері особливо яскраво проявилися в період фінансової кризи. В посткризовий період залучити клієнтів і додаткові ресурси зможуть ті банки, які, крім привабливих умов та надійних гарантій повернення грошей, будуть забезпечувати і високий рівень обслуговування;
- моніторинг діяльності банку щодо залучення депозитних ресурсів, який може розглядатися як з точки зору оцінювання ефективності депозитної політики банку, так і з точки зору оцінки діяльності банку на ринку депозитів центральним банком. Останнє стосується виконання економічних нормативів, підтримання рівня ліквідності, обліку операцій із залучення депозитів, дотримання вимог законодавства тощо. Криза показала, що нагляд за діяльністю банків в Україні не завжди ефективний, що дало можливість власникам окремих установ здійснювати відверто шахрайські операції для виведення капіталу з проблемних банків, що ще більше ускладнило їх фінансовий стан.

Список використаних джерел

1. Рисін В. В. Роль депозитів населення у формуванні ресурсної бази банку / В. В. Рисін // Регіональна економіка. – 2007. – №1. – С. 229-237.
2. Бюлетень НБУ. – К. : НБУ, 2010. – №1. – С. 90-159.
3. Бюлетень НБУ. – К. : НБУ, 2009. – №1. – С. 64-132.

Рысин В.В. Изменение приоритетов депозитной политики банков относительно домохозяйств: тенденции 2008-2009 гг.

Рассмотрены особенности реализации депозитной политики банками в условиях финансового кризиса в Украине в 2008-2009 гг. Проанализированы объемы и динамика депозитов домохозяйств в банках, определены проблемы процесса привлечения депозитов и факторы, отрицательно влияющие на него. Рекомендованы пути усовершенствования депозитной политики банков в посткризисный период.

Ключевые слова: банки, депозиты домохозяйств, финансовый кризис, депозитная политика.

Rysin V.V. Modification of Banks Deposit Policy Priorities on Households: Trends in 2008-2009.

The features of banks deposit policy realization in Ukraine in financial crisis conditions during 2008-2009 are described. The volume and dynamics of household deposits in banks are analyzed and the problems of deposit attraction and factors, which affect this process, are shown. The ways of banks deposit policy improving in postcrisis period are recommended.

Keywords: banks, household deposits, financial crisis, deposit policy.

Надійшло 19.142.2010.